

विषयो द्रव्यकादिस्तु ब्रह्माण्डान् उदाहृतः भाषाप० ।
तस्या व्यधात्मादिभेदा यथा "पृथिवी पञ्चमं भूतं प्राणव्या-
ध्यात्मसूच्यते । अधिभूतं तथा गन्धो वायुस्त्वधिदैवतम्"
भा० व्याख० ४२ अ० । तस्या उत्पत्तिकारणं यथा "अयतां
वसुधाजन्म सर्वमङ्गलकारणम् । विघ्नविघ्नकरं पाप-
नाशनं पुण्यवर्धनम् । अहो केचिददन्तीति मधुकैटभ-
मेदसा । बभूव वसुधा जन्म तद्विरुद्धमतं शृणु ।" ज-
चतुस्तौ पुरा विष्णुं दृष्टौ युद्धेन तेजसा । आवां जहि
न यत्रोर्वी पाथसा संहतेति च । तयोर्जीवनकाले च प्र-
त्यक्षा साऽभवत् स्फुटम् । ततो बभूव मेदस मरणस्थान-
रन्वयोः । मेदिनीति च विख्यातेत्युक्ता येनन्मतं शृणु ।
जलौता कृशा पूर्वं वर्जिता मेदसा यतः । कथयामि
च तज्जन्म सार्धकं सर्वसम्मतम् । पुरा श्रुतं यत् श्रुत्युक्तं
धर्मवक्ताश्च पुष्करे । महाविराट् शरीरस्य जलस्यस्य
चिरं स्फुटम् । मलो दभूव कालेन सर्वाङ्गव्यापको
भूवम् । स च प्रविष्टः सर्वेषां तल्लोम्नां विषरेषु च ।
कालेन महता तस्मादुबभूव वसुधा सुने ! । प्रत्येकं
प्रतिलोम्नाञ्च भूषेण सा स्थिरा स्थिता । आविर्भूता
तिरोभूता सा जले च पुनः पुनः । आविर्भूता सृष्टि-
काले तज्जलोपर्यवस्थिता । प्रलये च तिरोभूता
जलाभ्यन्तरस्थिता । प्रतिविशेषु वसुधा गैलकानन-
संयुता । सप्तसागरसंयुक्ता सप्तद्वीपयुता सती । हि-
माद्रिमेरुसंयुक्ता गृहचन्द्रकंसंयुता । ब्रह्माविष्णुशिवा-
द्यैश्च सुरैर्नौकैस्तदाजले । पुण्यतीर्थसमायुक्ता पुण्यभा-
रतसंयुता । पातालसप्त तदधस्तदूर्ध्वं ब्रह्मलोककः ।
ब्रह्मलोकस्य तत्रैव सर्ववस्तुश्च तत्र वै । एवं सर्वाणि
विश्वानि पृथिव्यां निर्मितानि च । ऊर्ध्वं गोलोक-
वैकुण्ठौ नित्यौ विश्वपरो च तौ । नन्दराणि च वि-
श्वानि सर्वाणि कृत्स्माणि च । प्रलये प्राकृते ब्रह्मन् !
ब्रह्मण्यच निपातने । महाविराडादिसृष्टौ सृष्टेः
हृत्प्रेन चात्मना । नित्यैः स्थिता च प्रलये काठाकाशे-
न्द्रे सङ्गः । जित्वाधिष्ठायतेव सा वाराहे पूजिता
सुरैः । सुनिभसुनिभिर्विमानैश्चर्यादभिरैव च । वि-
ष्णोर्विराड् रूपस्य एतौ सा श्रुतिसम्मतता । तत्पुत्रो
जङ्गलो देवो घण्टेशो मङ्गलात्मजः । भवनं यत्र
सर्वेषां भूमिमित्तेन कीर्तिता । वसुधैव कुटुम्बकम्
वसुधा सा वसुधरा । हरैरुतौ च या जाता सा चोर्वी
सरिकीर्तिता । धरा पत्नी धरणी सर्वेषां धारणात्

या । इत्याय यागाधाराश्च शौणी कीर्णा लये चर्या ।
महानये जयं याति क्षितित्तेन प्रकीर्तिता । काश्रपी
कश्रपस्येयमचला स्थिररूपतः । विश्वम्भरा तद्वरणा-
ज्ञानानन्तरूपतः । पृथिवी पृथुकन्यात्वाद्विस्तृतत्वान्
महासुने !" ब्रह्मवै० प्र० ख० ७ अ० ।

तस्याः सर्वसङ्गतोऽपि केषाञ्चित् भारासङ्गकथा यथा
"क्षणमक्तिविहीना ये ये च तद्वक्तनिन्दकाः । तेषां
महापातकिनामशक्ता भारवाहने । स्वधर्माचारहीना ये
नित्यकृत्यविवर्जिताः । अज्ञाहीनाश्च वेदेषु तेषां भारेण
पीडिता । पितृमातृगुरुस्त्रीणां पोषणं पुत्रपोष्ययोः ।
ये न कुर्वन्ति तेषाञ्च न शक्ता भारवाहने । ये मिथ्या-
वादिनस्तात ! दयासत्यविहीनकाः । निन्दका गुरुदाराणां
तेषां भारेण पीडिता । मित्रद्रोही कृतघ्नश्च मिथ्या-
वाद्यप्रदायकः । विश्वासघ्नः स्वायुधहारी तेषां भारेण
पीडिता । कल्याणयुक्तनामानि हरेर्नामैकमङ्गलम् ।
कुर्वन्ति विकृत्यं ये वै तेषां भारेण पीडिता । जीव-
घाती गुरुद्रोही ग्रामघाती च लुब्धकः । शवदाही
शूद्रभोजी तेषां भारेण पीडिता । पूजायज्ञोपवासादि
व्रतानि निवसानि च । ये ये सृष्टा विह्वलरक्तेषां
भारेण पीडिता । सृष्टा दिवन्ति ये पापा मोघिन
सुरवैष्णवान् । हरिं हरिकथां भक्तिं तेषां भारेण
पीडिता । शङ्खादीनाञ्च भारेण पीडिताऽहं यथा विधे ! ।
ततोऽधिकेन दैत्यानां तेषां भारेण पीडिता" ब्रह्मवै०
जन्मख० ४ अ० ।

पृथिवीक्षित् पु० क्षि-रेष्वथो क्षिप् इत० । भूमौ गे नृपे ।
पृथिवीक्षय पु० पृथिवीं जयति जि-वा० खग्ं सम् च ।
दानवभेदे हरिर्व० २२२ अ० ।
पृथिवीतीर्थ न० तीर्थभेदे भा० वन० ८३ अ० ।
पृथिवीपति पु० इत० । भूमिपतो राजनि २४४ अ०-
नामोवधौ च मेदि० । १५ अ० हेम० । पृथिवीनाम्ना-
दयोऽपि राजनि ।
पृथिवीपाल पु० पृथिवीं पालयति पालि-अण् उप० ख० ।
भूमिपाले । एवम् । पृथिवीपालक तत्पार्थे पु० ।
पृथिवीभुज पु० पृथिवीं भुनक्ति अण् भुज अण्वने क्षिप् ।
भूपाते क । पृथिवीभुजोऽपि तत्पार्थे ।
पृथिवीरुह पु० पृथिव्यां रोहति रुह-क । भूमिरुहे इत्ये ।
पृथिवीशक्त पु० पृथिव्यां शक्त इव । राजनि हेम० ।
पृथिवीन्द्रभूमिन्द्रादयोऽप्यत्र ।